

LBRIS

We know
books

NICULAE GHERAN

Arta de a fi păgubaș

*

Târgul Moșilor

Ediția a II-a, revăzută

*Prefață de Dan C. Mihăilescu
și un Cuvânt-înainte din partea autorului*

E I K O N

București, 2021

Prefață: <i>Plăceri, păcate și nostalgii de București</i> de Dan C. Mihăilescu.....	5
Cuvântul autorului: <i>Spovedanie</i>	9
I. Dimineața amurgului.....	17
II. La răscruce de cârciumi.....	31
III. Roșu, ardelenii, dentistul și alții	45
IV. Câini de rasă și maidanezi	59
V. Curtea miracolelor.....	79
VI. Urcușul.....	103
VII. Înghețul	121
VIII. Enigme	147
IX. De la „sehr gut” la „harașo”.....	169
X. Titi, Herșcu și Gorică	183
XI. Intermezzo la băi	205
XII. Cu stângul înainte marș!.....	229
XIII. A murit Deftu.....	255

CUVÂNTUL AUTORULUI

(la prima ediție)

SPOVEDANIE

Prin 1985, mă întorceam de la un examen radiologic, fără să am curajul s-aștept și precizarea diagnosticului. Pe rând, diverse analize de laborator înfirmaseră unele ipoteze – să le zicem acceptabile – și acum verdictul medicului era legat exclusiv de imaginea tomografică. Mă simțeam ca în fața unui pluton de execuție, fără să știu dacă se va trage cu gloanțe adevărate sau oarbe. Ajuns acasă, primesc un telefon de la Alecu Ivan Ghilia, care amâna o revedere programată, stabilind un alt loc de întâlnire și anume Biserica Silvestru. Într-adevăr, la ora fixată mă aștepta pe scările lăcașului.

— Fii bun și rabdă câteva minute. E postul Paștelui și mă spovedesc la părintele Galeriu.

Făcea și el ce considera că e bine să facă, numai că, hodoronc-tronc, a ținut să adauge:

— Hai și tu, că mama a murit nespovedită, neîmpărtășită!

Habar n-avea de gândurile mele cenușii, acum înnegrite de invitația lui. Așa că peste câteva minute mă afluam sub patrafirul preotului Bordașiu, dispus să m-asculte, pentru ca eu să pot trece la nevoie Dincolo, cu respectarea datinilor.

— Când te-ai mărturisit ultima oară?

— Apoi, părinte, să tot fie vreo 40 de ani!

Nedumerit asupra revenirii la cele sfinte – stranie în fond și pentru mine, care, în legăturile cu Cerul, nu simțisem nevoia vreunui intermediar –, preotul a tăcut, neștiind parcă de unde să înceapă. I-am sărit în ajutor, fără intenția de a comite o impietate:

— Părinte, de-aș încerca să înnod șirul păcatelor, ne-ar prinde Revelionul. Vă propun să pornim de la Decalog... De ucis n-am ucis, de furat n-am furat ș.a.m.d.

Am încurcat-o nițeluș la porunca: „Nu preacurvi!”

— Părinte, și aici – cum zice Vechea Scriptură – am păcătuît, dar n-am exagerat.

— Adică?

— Adică nici prea-prea, nici foarte-foarte!

— Dar nu acesta este sensul poruncii din Decalog! „Nu preacurvi” nu se tălmăcește defel cu îngăduința moderată a păcatului. Nici măcar în gând, darmite cu fapta!

Și urmă o întreagă predică, din care înțelegeam cât de păcătoși putem fi și când ne odihnim privirea pe picioarele, soldurile și sânii unei femei, aleasă de jos în sus, cu mângâierea ochilor. Ce să mai spun de regretatul Ion Frunzetti, care și când mergea cu soția pe bulevard, medita cu bonomie: „Fiecare cu dama lui, numai eu cu dama mea!”

Și, cu răbdare, o luarăm de la început pentru separarea grâului de neghină, până ajunserăm la porunca: „Nu râvni la aproapele tău!” Aici mă simțeam tare.

— Părinte, cu mâna pe inimă, n-am invidiat pe nimeni în viața mea. Aplauzele meritate datorite unui artist mi-aduc lacrimi în ochi, ca și cum mi-ar fi adresate mie. O fi vreun soi de îngâmfare, ajunsă la paroxism? Nu știu! N-am invidiat nici când am văzut un bărbat ghebos lângă o muiere frumoasă. Bravo lui, dacă a știut s-o ametească, în cazul când n-a cumpărat-o cu bani grei pe viață.

— Și ce părere ai despre aceste femei?

— Părinte, Dumnezeu să mă ierte, chiar și cuminate în biserică, le consider mai păcătoase decât meseriașele

amorului, închiriate cu ora. Astea, chiar și rătăcite, nu se vând en gros, le rămâne dreptul de a-și găsi un iubit pe pofta inimii, s-adune bani vechi pentru o casă nouă, stau cu ferestrele deschise, nu întemnițate pe viață, de unde „cînstitele” evadează doar prin păcat.

- Ciudat mod de a vedea rostul cumuniilor.
- O fi, părinte, da' altu' mama nu mai face!

Ne-am despărțit creștinește, fără sancțiunea vreunor mătăni, de care prietenul Alecu nu scăpase. Poate unde părintele Galeriu, și el profesor de teologie, va fi fost mai exigent cu un practicant destoinic, aflat mult peste nivelul unui credincios de rând.

De-atunci n-am mai fost la spovedit, călcând pragul bisericii doar s-aprind lumânări pentru iertarea celor plecați dintre noi și fericirea celor din preajmă. În schimb azi, de-ar fi să mă spovedesc, ar trebui să-i mărturisesc popii:

— Părințele, și mai adaugă păcatul de-a purta răcă unui om pe care nici măcar nu-l cunosc și nu mă știe: Felix de Azua, un scriitor spaniol.

— De ce?

— Părinte, fără să vrea, mi-a furat titlul cărții visate: Povestea unui idiot spusă de el însuși.

Și, într-adevăr, de când mi-o dăruise Ion Crețu, traducătorul ei, mi s-a părut cunoscut. În realitate, de mult orbecăisem în jurul acestui titlu, chiar dacă expresia nu era atât de dură. Pierzându-l, știu că dezamăgiți vor fi în primul rând câțiva dușmani pe care-i pot număra pe degetele unei singure mâini.

Citind romanul, altminteri amuzant, mi-a părut rău de ostentația autorului de a demonstra prin erudiția sa că, de fapt, povestea cu pricina e a unui om ultrarasat, care poate fi acuzat de orice, numai de prostie nu. La mine, titlul ar fi fost la locul ce i se cuvenea. Prea de multe ori plecasem cu cele mai bune intenții la drumuri lungi,

ca în cele din urmă s-ajung unde n-aș fi dorit. Nu osânda drumului mă deranjează acum, ci risipirea timpului. Noua denumire – Arta de a fi păgubaș – preia în bună măsură încărcătura titlului regretat, deși, poate, volumul de față se sfârșește acolo unde ar fi trebuit să înceapă. Între timp mă copleșiseră amintirile din copilărie, petrecută în Târgul Moșilor, și m-am lăsat în voia lor.

De unde marea nemulțumire?

În tinerețe debutasem cu proză satirică la rubrica „Început de drum” a revistei Tânăru scriitor (1955). O domnișoară din redacția Vieții Românești, altminteri drăguță, nu-mi contesta talentul, ci observa numai aplecarea mea spre o tematică neesențială, în raport, desigur, cu realitățile înconjurătoare. Ca și la sovietici, soarta satirei în ansamblul vieții literare se anunța tristă. În plus, era la modă ca redactorii revistelor și editurilor să umble în textele autorilor, începând cu cei decedați și sfârșind cu cei care băteau la porțile literaturii. N-o spun în zeflemea, fie și pentru că, pe parcursul multor decenii, am îndeplinit mai toate funcțiile din cadrul sistemului amintit, de la ostaș la general. Numai că la extragerea unui dinte se folosea novocaina, se mai discuta și cu autorii. Eu am avut ghinionul de a cădea pe mâna unui exigent, care, deranjat de-o replică nevinovată – „Poate că mâine, poimâine voi fi scriitor” – a înlocuit-o premonitoriu cu: „Poate că mâine, poimâine voi da rezultate pozitive!”

Și am dat, dar nu pe ogorul dorit. Evitând să intru în competiție cu cei care se încumetau să scrie bine și rău despre contemporaneitate, am preferat să fiu ucenic și calfă în atelierul domnului Rebreanu, un mort mai viu decât camilarii și călugării epocii. Avocat din oficiu, m-am angajat să-i reconsider integral opera și am izbutit. Desigur, aș fi lipsit de modestie dacă aș susține că realizarea mi s-ar datora în exclusivitate. Beneficiam de contribuțiile unor critici și istorici literari, la rândul lor angajați în procesul valorificării tezaurului național,

într-o vreme când Eminescu, Arghezi și Rebreanu fuseseră înlocuiți cu Neculuță, Alexandru Toma și Sahia. Numai că la fel de adevărat e și faptul că mai ușor se putea scrie despre un autor sau cărțile lui decât să-i publici operele cuvânt cu cuvânt. Or, când am intrat în scenă, până și tripticul Ion, Pădurea Spânzuraților, Răscoala era mâncat de molile cenzurii, în conformitate cu exigențele directorului general, Iosif Ardeleanu. „Ardelean” cu scăzământ, că bietul Ov.S. Crohmălniceanu – primul critic oficial al vremii socialiste, care s-a încumetat să-l readucă pe Romancier în conștiința publică – a simțit nevoia să-i opărească restul creației, în contul recomandării partinice a „reconsiderării critice”. Trecuseră aproape zece ani de când „colaboraționistul” fusese totalmente interzis, restricția mergând până acolo încât nici numele nu trebuia să i se menționeze. Imprudența lui Dimitrie Gusti, cândva președinte al Academiei Române, de a-i aduce un elogiu după încetarea din viață, a stârnit furia unuia ca Ion Călugăru de la Scânteia, care, alături de Nicolae Carandino, Ion Caraion și Miron Radu Paraschivescu, a condus o campanie furibundă împotriva unui titan al culturii naționale, răsplată pentru tot binele ce le făcuse în timpul vieții, inclusiv în anii războiului.

În condițiile în care române precum Adam și Eva, Ciuleandra, Crăișorul Horia, Gorila etc. erau acuzate de misticism, descompunere morală, naționalism și legionarism, nu mi-a fost deloc ușor să demontez blestemele celor aflați în fruntea bucatelor ideologice. Norocul era că-i cunoșteam personal: unii deștepți foc, dar oportuniști sadea – cu care, totuși, puteai să discuți –, alții asemenea multor urmași de-ai lor din Parlamentul actual. Pe scurt: cu o răbdare de Sisif, am reușit să reproduc în integralitatea lor textele litigioase, dar și să alcătuiesc dosarul de creație al fiecărei lucrări, ajungând în final la un aparat critic cu mii de pagini de comentarii și variante, presărate în 23 de tomuri ale ediției de Opere.

De-aș fi avut înțelepciunea să abandonez, precum alții, inițiative similare, acum nu m-aș fi gândit la Arta de a fi păgubaș. La ce folos toate laudele primite, premiile și decorațiile ce mi-au fost acordate, când nu cu ele îmi plăteam datoriile sufletești? Azi mă aflu în ipostaza celui care, visând să fie sculptor, a ajuns un excelent tâmplar de lux.

Un om lucid, care-i conștient că după trecerea a 24 de ore se apropie cu o zi de Marea Noapte, știe să se oprească la timp, nu joacă precum un cartofor până se pomenește despuiat, c-a pierdut și hainele de pe el.

Momentul posibilei despărțiri de Rebreanu fusese în anul 1981, când, cu reconsiderarea Gorilei, terminasem editarea comentată a Operei Magna, în 11 volume de Opere. Și-așa îmi tocaseră aproape două decenii din viață – dacă iau ca dată anul 1964, când publicasem, în „Biblioteca pentru toți”, prima ediție integrală a navelisticii rebreniene, și truda ce-a precedat-o. Douăzeci de ani, vârstă la care un om se poate și căsători, nu doar să divorțeze ca mine. Primisem atunci Premiul Uniunii Scriitorilor, ca și al M.L.R., „Perpessicius”, putând să mă deplasez c-o jerbă la Bellu, cu un bine-meritat: „Adio, domnule Rebreanu!”. Mi-aș fi salvat 24 de ani, petrecuți între involburatele valuri ale presei interbelice, cu cca 10.000 de periodice, depozit lipsit de cea mai elementară bibliografie analitică. Ieșind viu din acest ocean, ești ca o babă de 70 de ani care se laudă că-i fată mare.

Nu demult, încercând să fac puțină ordine în arhivă, am dat de câteva file gălbejite, crochiuri ale unor schițe și povestiri de odinioară. Multe altele le pusesem pe foc după ce Andrei Jdanov prezentase faimosul raport asupra revistelor Zvezda și Leningrad. Că nebunul osândeă rostul literaturii satirice era, la urma urmei, treaba lui. Grav este că am crezut ce spune, lepădându-mă de mine însumi.

Târziu, foarte târziu, revin asupra lor.

De teamă să nu las o carte neterminată, am vrut ca fiecare capitol să aibă, cât de cât, autonomia lui, deși, cel puțin în mintea mea, se integrează într-un ansamblu. Nu mi-am propus să fac nici istorie, nici să-mi scriu memoriile. Dacă pe-alocuri s-ar zice că, totuși, mă las ispitit de ele, vina aparține condeiului, care adesea o ia înaintea autorului. Când văd însă unde s-a oprit primul volum și cât mi-a rămas de parcurs pentru a ajunge la zi – se poate citi și la zid – mă îngrozesc.

Încă un motiv de a-mi aminti de cartea spaniolului Felix de Azua.